

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

НАЗВИ ГОРОДНІХ КУЛЬТУР ЯК ВИРАЗНІ ХУДОЖНІ ЗАСОБИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Т.А.Марченко,

кандидатка філологічних наук,

доцентка кафедри іноземних мов

Сумського національного аграрного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2694-5315>

Лексико-семантична група (ЛСГ) на позначення назв городніх культур є однією з найстаріших груп наукового стилю української мови, початок формування яких припадає на середину XIX початок XX століття. Протягом XX-початок XXI століття ця ЛСГ обслуговувала та продовжує активно функціонувати у різних стилях мови.

У науковому стилі ця група має чіткі, однозначні функції, визначені нормами та правилами мови. Проте у художньому стилі ця ЛСГ відрізняється різними стилістичними засобами, які застосовує письменник заради якнайповнішого та найглибшого показу внутрішнього стану героя, тих подій, які супроводжують опис життєвих обставин тощо.

Буковинська сага Марії Матіос «Черевички Божої Матері» є показовим твором з огляду на вживання ЛСГ на позначення назв городніх культур. Події цієї повісті розгортаються у сільській місцевості, тому й назви городніх культур є незмінними елементами опису.

У центрі опису – маленька дівчинка Іванка, яка несхожа ні на кого у селі, дивує дорослими, філософськими роздумами: «Бо як же людям жити без місяця... отакого круглого, неначе *гарбузик?*» [2; с.9]. Охоплена жахом дівчинка

не могла дивитися, як град «безжально молотив круглі головки розстелених по землі довгов'язих огірків і смугастих гарбузиків», тож почала захищати городину – «стояла на городі посеред жовтих гарбузів і зеленого кукурудзяного частоколу, з усієї сили розмахуючи кругом себе лезом коси» [2; с.34]; зверталася до граду «- Я до тебе з добрим словом, а ти молотиш у вікна – як ціпом *горох* молотиш!?» [2; с. 35] – «град і справді раптово вриває свій майже барабанний дріб по *гарбузах* і *кукурудзі*»; «а *гарбузи* й *кукурудза* з татового городу таки віддячили за турботу гарним врожаєм» [2; с.36-37]. Захист городини – метафоричне зображення сили духу маленької дівчинки, а назви городніх культур уособлюють те рідне та близьке кожній людині, життєвоважливе та зрозуміле.

Опис повсякденної сільської праці також неможливий без похідних назв городніх культур: «*бурячиння* для дідових поросят; молоде *бурякове листя* в червоні розводи; *бурячиння* гостро пахло; кіш, доверху забитий *буряковим листям*; за спиною – *зів'яле лабузиння*» [2; с. 51-53]; «коли вони копали *картоплю*» [2; с. 60]; «На холеру їй була шатківниця на Івана Купала, коли *капусті* лиш зав'язуються» [2; с. 72]; «коли вони поза корчмою перебирали *кукурудзу*», «повільно лушила *кукурудзу*» [2; с. 93-94]. Таке вживання гарантує авторові та читачеві абсолютне відчуття пори року – середина та кінець літа, початок осені – без опису власне сезону.

Психологічний стан дівчинки підкреслено звуковими асоціаціями: «Виною її страху був розсохлий від старості кошик-наплічник, який під вагою *бурякового лабузиння* видавав скрип, що нагадував шурхіт людської ходи» [2; с.54]. Тут наявне місцеве (буковинське, діалектне) вживання слова *лабузиння*, бо етимологічний словник української мови подає його значення як «листки, що покривають качани *кукурудзи*» [1; Т.3, с.175].

Настрій розчарування та досади матері героїні твору підкреслено за допомогою діалектної форми лексичної одиниці *картопля*: «Мама, уже не лягаючи спати, несамовито гриміла в хаті баняками, одночасно шляхтуючи мокрі дрова, невиметену сажу в комині і *дрібні торішні бараболі*» [2; с. 155].

Байдужість до людського горя (масове вбивство євреїв) вражає згадкою про один із видів сільського відпочинку: «Кілька румунських солдатів лузали *гарбузове насіння*» [2; с. 193].

Найменування городніх культур є складовими порівняльних зворотів: «...просила дитину, з очей якої бризкали сльози, як *молоді горохи*» [2; с. 81]; «Іванка обвита, неначе *головка капусти*» [2; с. 83]; «а потім по одному, як *гарбузи*, люди чи то скочуються, чи збігають з вершечка гірки», «серед тих чорних людей, які викочувалися, ніби *гарбузики* з-за Марфиної поточини, є і її тато» [2; с. 172].

Словосполучення *тримати городи* у повісті має значення володіти землею, мати наділи, що також підкреслює автентичність назви.

Метафоричність вживання словосполучень з елементом-назвою городньої культури насичує емоційно образ людини: «Стефко лютився, що Анниця – дівка дуже висока, а йому *тичок для квасолі* не треба...» [2; с. 61].

Іноді назва городньої культури виконує функцію своєрідного міжнаціонального ідентифікатора (Іванка пояснює назву церковного свята Покрови єврейському хлопчику Елі Шефра): «Покровець, Елі, покровець, бо вже як викопують у селі *барабулі*, то настає Покрова, до Покрови всі *городи* мають бути чисті» [2; с. 67]; «*горох* – то адамові сльози» [2; с. 76].

У повісті українські традиційні страви також супроводжуються похідними назвами овочевих культур: «...обвитий тканим рушником глиняний горщик із *голубцями* з *бурякового листу*» [2; с.83].

Отже, назви городніх культур у художньому творі виконують такі функції:

- частина порівняльних зворотів;
- засіб метафоризації;
- психолінгвістичний засіб;
- національний ідентифікатор.

ЛСГ на позначення назв городніх культур - лише частина великої групи назв ботанічної термінології. У повісті «Черевички Божої Матері» є досить

найменувань лікарських рослин, які також становлять неабиякий лінгвістичний інтерес.

Література

1. Етимологічний словник української мови. – У 7-ми тт. – К.: Наук.дум., 1982 – 2013.
2. Матіос Марія. Черевички Божої Матері (*вирвана сторінка з буковинської саги*): Повість / Марія Матіос.- Львів: ЛА «Піраміда», 2013.- 208с.